

Julie Morgan AS/MS

**Y Dirprwy Weinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Deputy Minister for Health and Social Services**

**Llywodraeth Cymru
Welsh Government**

MA/JM/1744/20

Dr Dai Lloyd, AS

Cadeirydd

Y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon

14 Gorffennaf 2020

Annwyl Dai

Rydw i'n ysgrifennu atoch chi ac aelodau'r Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i chi am y camau sy'n cael eu cymryd gan Lywodraeth Cymru yn dilyn cyhoeddi'r adroddiad ar ymchwiliad y pwyllgor fis Tachwedd y llynedd.

Roedd fy ymateb cyntaf, a anfonwyd ym mis Ionawr eleni, yn mynd i'r afael â 31 argymhelliad yr ymchwiliad. Fodd bynnag, gofynnwyd am ddiweddariad ar nifer o'r argymhellion mewn chwe mis. Gallaf ddarparu'r rhain i chi nawr, yn ogystal â throsolwg o'r cynnydd a'r gweithgarwch i helpu a chefnogi gofalwyr yng Nghymru.

Oherwydd y pandemig Covid-19, rydw i'n ymwybodol bod llawer o'r problemau oedd gofalwyr yn eu hwynebu a'r pwysau oedd arnynt wedi gwaethygu. Felly, hoffwn ddiolch i'r holl ofalwyr o bob oed sydd wedi ymrwymo ac ymroi i ofalu am deulu, ffrindiau, cymdogion ac unrhyw un sydd wedi bod angen cymorth a chefnogaeth yn ystod y cyfnod eithriadol o heriol hwn. Mae'n rhaid i ni weithio mewn partneriaeth â gofalwyr ar draws y llywodraeth a phob sector, er mwyn sicrhau bod anghenion gofalwyr yn cael eu cydnabod a'n bod yn mynd i'r afael â nhw. Yn y llywodraeth, rydyn ni'n parhau i sicrhau hawliau ein gofalwyr o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014.

Wrth i ni i gyd barhau i addasu i'r ffyrdd newydd o weithio mewn sefyllfa sy'n newid yn gyson, mae'r sector cyhoeddus a'r trydydd sector wedi gorfod ymateb mewn gwahanol ffyrdd. Mae hyn wedi effeithio ar Lywodraeth Cymru hefyd, ac mae llawer o swyddogion wedi cael eu hadleoli er mwyn helpu i reoli'r argyfwng. Rydyn ni'n dal yn bell o fod mewn sefyllfa 'busnes fel arfer' ond rydyn ni wedi defnyddio adnoddau i ganolbwyntio ar y tymor byr a'r ymateb angenrheidiol i Covid-19 yng nghyswllt gofalwyr.

Mae'r argyfwng, yn anochel, wedi golygu bod angen i ni addasu a newid ffocws y rhaglen waith ar gyfer polisi gofalwyr oedd gennym ni ar waith cyn y pandemig. Wrth i'r argyfwng ysgafnu rhywfaint, rydyn ni'n bwriadu mynd i'r afael ag effaith yr amgylchiadau

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Gohebiaeth.Julie.Morgan@llyw.cymru
Correspondence.Julie.Morgan@gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

newidiol ar lawer o ofalwyr. Dros yr haf, gyda mewnbwn rhanddeiliaid a'r gofalwyr eu hunain, byddwn yn pennu'r ffordd orau o gefnogi gofalwyr a diwallu eu hanghenion parhaus wrth i'r cyfyngiadau symud lacio.

Y sefyllfa bresennol

Mae mwy a mwy o bwysau wedi bod ar lawer o ofalwyr, nid o ran gofalu am eraill yn unig, ond hefyd o ran eu hiechyd meddwl a'u llesiant eu hunain, a'u hiechyd corfforol o bosibl. Mae gofalwyr wedi bod yn poeni am ddal yr haint, ond hefyd yn poeni am basio'r feirws i'r bobl maen nhw'n gofalu amdanynt, yn enwedig os oes gan yr unigolion hynny gyflyrau iechyd isorweddol, neu eu bod mewn categorïau agored i niwed neu'n gwarchod eu hunain. Hefyd, mae pobl wedi bod yn poeni bod llai o gymorth ar gael o ganlyniad i effaith y pandemig ar y gweithlu gofal cymdeithasol.

I rai gofalwyr, mae colli cyfleoedd i gael seibiant, fel canolfannau dydd, grwpiau cymunedol, neu fethu gallu cael mynediad at wasanaeth gofalu dros nos, wedi rhoi mwy o bwysau arnynt. Dydy pobl ddim wedi gallu galw ar rwydweithiau teulu ehangach i helpu, er bod nifer bach o achosion yn cael eu caniatáu er mwyn sicrhau gofal parhaus neu ddarparu seibiant.

Fe wnaeth rhai gofalwyr ymgymryd â mwy o gyfrifoldebau gofalu eu hunain oherwydd eu bod yn poeni am weithwyr gofal cartref yn dod i mewn i gartrefi ac efallai'n lledaenu Covid-19. Mae eraill wedi bod yn poeni am y diffyg mynediad at asesiad o anghenion ac wedi cael trafferth cael gafael ar fwyd neu feddyginiaeth.

Ymateb y Trydydd Sector

Mae'r trydydd sector wedi gwneud ymdrech enfawr i gefnogi gofalwyr. Mae wedi symud yn gyflym i gynyddu darpariaeth ar-lein a llinellau cymorth, ac mae hyn wedi helpu llawer o ofalwyr i gael gafael ar wybodaeth a chyngor hollbwysig. Rydw i'n ymwybodol bod y galw am gymorth dros y ffôn a llinellau cymorth wedi cynyddu, felly roeddwn yn falch ein bod wedi gallu darparu £50k o gyllid i alluogi Gofalwyr Cymru i roi hwb i'w gwasanaethau cymorth emosiynol a llesiant.

Deddf Coronafeirws 2020

Mae'r addasiadau dros dro i Ddeddf 2014 yn rhan o'r amryw o fesurau rydyn ni, a'n chwaer-lywodraethau ledled y DU, wedi'u cymryd yn Neddf Coronafeirws 2020. Hoffwn gofnodi pa mor ddiolchgar wyf i'r sefydliadau sy'n cynrychioli gofalwyr ac eraill ledled y sector gofal cymdeithasol, a wnaeth ymateb i'n hymarfer ymgysylltu cyflym ar y drafft o'r canllawiau statudol ategol.

Mae ein dull ni wedi sicrhau ein bod wedi mynd i'r afael â phryderon rhanddeiliaid yn uniongyrchol ac wedi darparu fframwaith clir a phendant pe bai angen defnyddio'r darpariaethau hynny. Yn ein holl gyfathrebiadau, rydyn ni wedi nodi ein disgwyliadau'n glir, sef:

- dylai awdurdodau lleol gydymffurfio â gofynion Deddf 2014 a'r Codau Ymarfer cysylltiedig cyn hired a chyn belled ag y bo hynny'n bosibl;
- dim ond pan fo hynny'n hanfodol er mwyn cynnal gwasanaethau ar y lefel uchaf y dylai unrhyw addasiadau gael eu gwneud; ac
- dros dro yn unig y dylai unrhyw addasiadau fod, a rhaid gallu eu cyfiawnhau oherwydd amgylchiadau lleol nad oedd modd eu hosgoi, a'u dileu ar y cyfle cyntaf.

Rydyn ni wedi bod yn glir y bydd unrhyw ofal a / neu gymorth i unigolion sydd wedi cael eu haddasu yn dychwelyd i'w trefniadau gwreiddiol ar y cyfle cyntaf. Dylai awdurdodau lleol sefydlu trefniadau ac esbonio sut bydd hyn yn cael ei gyflawni i'r rheini mae hyn yn effeithio arnynt.

Roedd fy Natganiad Ysgrifenedig i Ofalwyr, a gyhoeddwyd ar 4 Mai, yn esbonio pa fesurau diogelu sydd ar waith ac mai llesiant unigolion yw'r brif ystyriaeth bob amser. <https://llyw.cymru/datganiad-ysgrifenedig-datganiad-ysgrifenedig-ar-ofalwyr>. Rhaid canmol ymrwymiad gofalwyr a'r gweithlu gofal cymdeithasol am sicrhau bod yr effaith ar gymorth a gofal i unigolion wedi cael ei gynnal, ar y cyfan, oherwydd ymrwymiad parhaus unigolion i ddarparu gofal yn ein cymunedau.

Gweithio gyda rhanddeiliaid

Agwedd hanfodol ar ein gwaith fel llywodraeth yw sicrhau ein bod yn cyfathrebu ac yn cydweithio'n agos â chyrff fel Cynghrair Cynhalwyr Cymru, sydd â nifer o wahanol elusennau a mudiadau ymhlith ei haelodau, a chanddynt hwythau aelodau sy'n cynnwys llawer o ofalwyr.

Mae fy swyddogion wedi bod mewn cysylltiad â Gofalwyr Cymru, Ymddiriedolaeth Cymru a Fforwm Rhieni a Gofalwyr Cymru Gyfan bron bob dydd. Mae gweithgor cyfnod penodedig wedi cael ei greu, sy'n cwrdd bob pythefnos er mwyn helpu i sianelu'r wybodaeth gan y trydydd sector. Mae hyn wedi golygu bod modd rhoi adborth cyflym ar bryderon gofalwyr sy'n codi o argyfwng y Coronafeirws, ac wedi helpu i hwyluso ein hymateb.

Mae'r amrywiaeth o broblemau rydyn ni wedi mynd i'r afael â nhw gyda'r mudiadau gofalwyr cenedlaethol yn cynnwys: effeithiau sefyllfa Covid-19 ar grwpiau agored i niwed a'r rheini sydd wedi bod yn gwarchod ac yn parhau i wneud hynny; pryderon ynghylch gofalwyr di-dâl heb fynediad i gyflenwadau cyfarpar diogelu personol (PPE); gwahaniaethau ar draws ardaloedd awdurdodau lleol o ran cyngor dryslyd i ofalwyr; effaith ariannol yr argyfwng ar y rheini sy'n gofalu; a lleihad mewn cynlluniau gofal a chymorth.

Cyllid i ofalwyr cymorth, y trydydd sector a gofal cymdeithasol i oedolion

Yng nghyfarfod Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr ym mis Ebrill, fe wnes i ddiolch i'r trydydd sector am ei ddull arloesol a hyblyg o gefnogi gofalwyr yn ystod yr argyfwng hwn. Rydw i'n cydnabod y gwaith caled sy'n cael ei wneud yn y sector hwn ac rydyn ni'n awyddus i ddysgu o syniadau arloesol a dulliau newydd o weithio.

Rydw i hefyd yn cydnabod bod pwysau ariannol nad oedd modd eu rhagweld ar y trydydd sector. Mae ein Cronfa Ymateb i Covid-19 ar gyfer y Trydydd Sector, sydd werth £24 miliwn, yn cefnogi tri maes gweithgarwch penodol; helpu elusennau a mudiadau'r trydydd sector drwy'r argyfwng yn ariannol; helpu mwy o bobl i wirfoddoli drwy gefnogi mudiadau trydydd sector yn y gymuned sy'n cydlynu'r ymateb gwirfoddol; a drwy gryfhau seilwaith y trydydd sector.

Yn ogystal â hyn rydyn ni, i ddechrau, wedi neilltuo £40m o gyllid ychwanegol i awdurdodau lleol ar gyfer costau a ysgwyddwyd ym maes gwasanaethau oedolion yn sgil y pandemig Covid-19. Mae awdurdodau lleol yn gorfod gwneud penderfyniadau anodd o ran beth sydd fwyaf pwysig a beth yw'r ffordd orau o wario'r arian hwn, ond maen nhw'n parhau i gydweithio'n agos â'r trydydd sector er mwyn gallu darparu gwasanaethau hanfodol i'r unigolion sy'n wynebu'r risg fwyaf, a bodloni gofynion

newydd. Bydd gofalwyr di-dâl yn cael budd o'r gwasanaethau mae'r cyllid hwn yn bwriadu eu cefnogi.

Ym mis Ebrill 2020, dechreuwyd tri phrosiect newydd penodol i ofalwyr ar ôl cael dyfarniad o £2.1m gan gynllun grant newydd Gwasanaethau Cymdeithasol Cynaliadwy'r Trydydd Sector ar gyfer 2020-23. Bydd y prosiectau hyn yn galluogi Gofalwyr Cymru, Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru ac Age Cymru i gynnig gwasanaethau i wella bywydau gofalwyr o bob oed. Rydyn ni wedi trafod â phob un o'r elusennau cenedlaethol hyn sut byddai modd addasu eu gweithgarwch, os yw hynny'n briodol, er mwyn rhoi gwell cymorth i ofalwyr sy'n ei chael yn anodd ar hyn o bryd. Rydyn ni hefyd wedi cytuno i ddarparu £50k ychwanegol i fudiad Gofalwyr Cymru, ochr yn ochr â'u prosiect sy'n cael ei ariannu gan grant Gwasanaethau Cymdeithasol Cynaliadwy'r Trydydd Sector, ar gyfer gwasanaethau seicolegol ac emosiynol ychwanegol.

Yn olaf, ewch i Atodiad A i weld fy ymateb i'r argymhellion hynny y gofynnoch am ddiweddariad ar eu gweithgarwch / cynnydd. Mae'r ymatebion i Argymhellion 1 a 2 wedi cael eu cyfuno, yn ogystal ag argymhellion 21 a 23.

Yn gywir,

Julie Morgan AS/MS

Y Dirprwy Weinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol

Atodiad A

Argymhellion ar gyfer Ymchwiliad y Pwyllgor Iechyd, Gofal Cymdeithasol a Chwaraeon – “Gofalu am ein dyfodol - Effaith Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yng nghyswllt Gofalwyr”

Llythyr gan y Dirprwy Weinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn rhoi diweddariad ar ôl chwe mis i Gadeirydd y Pwyllgor Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol – Gorffennaf 2020

Argymhelliad 1. *Rhaid i Lywodraeth Cymru, fel mater o flaenoriaeth, ddangos arweinyddiaeth genedlaethol gryfach wrth ddarparu hawliau a gwasanaethau i ofalwyr o dan y Ddeddf. Fel man cychwyn, rhaid iddi baratoi, o fewn chwe mis, gynllun gweithredu clir ar gyfer mynd i'r afael â'r methiannau gweithredu a amlygwyd yn y dystiolaeth a gawsom. Wrth wneud hyn, rhaid iddi ymgynghori â rhanddeiliaid a gofalwyr allweddol. Rhaid iddi hefyd nodi amserlen glir ar gyfer cyflawni'r camau a nodwyd yn ei chynllun.*

Argymhelliad 2. *Rhaid i Lywodraeth Cymru fynd ati nawr i gynllunio ar gyfer y cynnydd a ragwelir yn nifer y gofalwyr di-dâl. Rhaid iddi ystyried y sefyllfa dymor hir a beth fydd anghenion gofalwyr yn y dyfodol a sut bydd yn diwallu'r anghenion hynny, ynghyd ag awdurdodau lleol, byrddau iechyd lleol a'r trydydd sector. Rhaid i Lywodraeth Cymru nodi'n glir sut bydd yn cyflawni hyn ac adrodd yn ôl i ni ar ei chynnydd mewn chwe mis.*

Fel y nodwyd yn fy ymateb ym mis Ionawr¹, rydyn ni'n cynllunio ar gyfer newidiadau sylweddol o ran y boblogaeth yn ein cymdeithas. Mae rhagolygon yn dangos bod poblogaeth Cymru yn heneiddio, ac mae hyn yn debygol o arwain at nifer mwy o ofalwyr yn y dyfodol. Bydd angen mwy cynllunio gan ddefnyddio dull partneriaeth rhagweithiol, nawr yn fwy nag erioed. Rydyn ni'n bwriadu defnyddio Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr, a fydd yn cynnwys aelodau o sectorau allweddol, er mwyn ein helpu ni i ddatblygu cynlluniau i ymateb i'r duedd hon.

Mae rhai gweithgareddau wedi cael eu gohirio dros dro oherwydd bod angen i ni fynd i'r afael â gofynion Covid-19, ac mae hyn wedi effeithio ar gynllunio gwaith Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr hefyd. Fodd bynnag, rydw i'n falch bod Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr wedi cynnal dau gyfarfod “rhithiol” ers mis Ionawr – un ddiwedd mis Ebrill a'r llall ddechrau mis Gorffennaf.

Ym mis Ebrill, dechreuodd yr aelodau drafod strategaeth ymadael ar ôl Covid-19 ac ailddechrau gwaith ar ddogfen ymgynghori gyhoeddus, er mwyn helpu i gasglu gwybodaeth i ddatblygu a drafftio ein cynllun cenedlaethol newydd ar gyfer gofalwyr. Fel rhan o'r gwaith hwn, bydd Grŵp Cynghori'r Gweinidog yn ystyried ystod o wybodaeth a thystiolaeth sy'n deillio o argyfwng Covid-19. Mae hyn yn cynnwys adroddiadau gan Carers UK, fel eu hadroddiadau ymchwil “Caring behind closed doors” a “Carers Week 2020”, yn ogystal â'r ddogfen “Briefing: Young Carers and Covid 19” a gyhoeddwyd gan Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru ym mis Ebrill.

Goblygiadau ariannol. Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

¹ <https://senedd.wales/laid%20documents/gen-ld12986/gen-ld12986%20-w.pdf>

Argymhelliad 3. *Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod Grŵp Cyngori Gweinidogol yn cael cefnogaeth ac adnoddau i fod yn fforwm effeithiol. Rhaid iddo fod â statws digonol o fewn Llywodraeth Cymru i godi proffil gofawyr ac anghenion gofalu ar draws meysydd polisi'r llywodraeth, gan gynnwys llywodraeth leol, iechyd, tai a thrafnidiaeth. O'r herwydd, dylai aelod o Lywodraeth Cymru ei gadeirio. Dylai fod yn dryloyw, a dylai gyhoeddi agendâu a chofnodion ei gyfarfodydd. Rhaid i'r Dirprwy Weinidog adrodd yn ôl i'r Pwyllgor hwn o fewn chwe mis ar y camau a gymerwyd i fynd i'r afael â'r materion hyn.*

Mae Grŵp Cyngori'r Gweinidog ar gyfer Gofawyr wedi cael ei gynnal ac fe godwyd ei broffil drwy benodi Cadeirydd Annibynnol newydd ym mis Ionawr 2020 – sef Arwel Ellis Owen. Mae Arwel wedi ymgysylltu â'r aelodau yn rhagweithiol ac mae eisoes yn herio'r aelodau'n gadarn, yn ogystal â chynnig cyngor ymarferol yn sgil ei brofiad yn y sector iechyd a gofal cymdeithasol. Rydyn ni hefyd yn bwriadu gwahodd cynrychiolwyr newydd i ymuno â'r grŵp, lle bydd hyn y cryfhau cysylltiadau ar draws portffolios y llywodraeth.

Pan ffurfiwyd Grŵp Cyngori'r Gweinidog yn y lle cyntaf, ymrwymodd y Gweinidog i ddatblygu grŵp Ymgysylltu newydd, a fyddai'n estyn y cyfle i ofalwyr ag ystod ehangach o brofiadau, gan gynnwys gofawyr ifanc, i gefnogi gwaith Grŵp Cyngori'r Gweinidog. Cytunwyd ar gyllid cychwynnol o £12k yn 2019-20 i gefnogi'r broses o greu'r grŵp, ac rydyn ni newydd gytuno ar gyllid o ychydig dros £33k yn 2020-21 er mwyn i Ymddiriedolaeth Gofawyr Cymru barhau i hwyluso gwaith y grŵp a chefnogi'r aelodau.

Roedd cyfarfod cyntaf y grŵp ar 20 Ionawr 2020 a bydd y nesaf yn ei gynnal ar ffurf rhith-gyfarfod yn ystod yr haf. Cyn y cyfarfod, rydyn ni wedi gofyn i Ymddiriedolaeth Gofawyr Cymru siarad â'r aelodau a chasglu tystiolaeth o'u profiadau uniongyrchol o COVID-19 ac unrhyw effeithiau ehangach ar unigolion a gofawyr.

Rydyn ni wedi cyhoeddi cofnodion cyfarfod Grŵp Cyngori'r Gweinidog ar gyfer Gofawyr ar wefan Llywodraeth Cymru, yn ogystal â Chylch Gorchwyl y grŵp.
<https://llyw.cymru/grwp-cyngorir-gweinidog-ar-gyfer-gofawyr>

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 4. *Rhaid i Lywodraeth Cymru, fel mater o flaenoriaeth, weithredu ei hymrwymiad i ymgymryd ag ymgyrch gyhoeddusrwydd fawr i godi ymwybyddiaeth o'r Ddeddf a hawliau gofawyr oddi tani. Dylai hyn godi proffil gofalu, gwella'r broses o nodi gofawyr, hyrwyddo manteision asesiadau o anghenion o dan y Ddeddf, ac annog pobl i gymryd rhan. Dylai hefyd gyfeirio pobl at wybodaeth, cyngor a chymorth priodol ynghylch gofalu. Rhaid i'r Dirprwy Weinidog adrodd yn ôl i'r Pwyllgor hwn ar y cynnydd o fewn chwe mis.*

Fe wnaethom lansio ein hymgyrch gofawyr a phobl hŷn ar 21 Tachwedd y llynedd, gyda chymorth mudiadau gofawyr cenedlaethol, i godi ymwybyddiaeth o hawliau gofawyr yn Neddf 2014. Cwblhawyd elfen hysbysebu ategol yr ymgyrch cyn dechrau'r cyfyngiadau symud yn y DU. Roedd hyn yn cynnwys amserlen o gyfryngau papur newydd ledled Cymru, yn ogystal ag ymgyrch radio ddwyieithog. Roedd lefel uchel o bobl yn ymgysylltu â'r elfen cyfryngau cymdeithasol, ond daeth hynny i ben yn fuan. I ddilyn hyn, roedd ail gam i fod i fynd rhagddo, a fyddai wedi sicrhau bod llyfrynnau a phosteri ar gael ac yn cael eu dangos mewn lleoliadau ledled cymunedau Cymru.

O ganlyniad i'r sefyllfa o ran Covid-19, mae ymgyrchoedd cyfathrebu Llywodraeth Cymru wedi cael eu hatal dros dro er mwyn canolbwyntio ar roi'r wybodaeth a'r canllawiau diweddaraf i'r cyhoedd ynghylch y coronafeirws. Fodd bynnag, mae'r holl drefniadau ar gyfer yr ymgyrch hawliau gofalmwyr wedi cael eu cwblhau a bydd y camau gweithredu hyn yn cael eu cyflawni pan fydd yn briodol gwneud hynny.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 6. *Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod y broses ffurfiol o asesu anghenion ar gyfer gofalmwyr yn cael ei hegluro a'i safoni ar draws awdurdodau lleol. Rhaid iddi allu dangos sut y mae wedi cyflawni hyn a dylai adrodd yn ôl i'r Pwyllgor hwn ar y cynnydd o fewn chwe mis.*

Fel yr eglurais yn fy ymateb ym mis Ionawr, fe wnaethom sicrhau bod Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant Cymru 2014 yn rhoi dyletswyddau clir ar y rhai sy'n arfer swyddogaethau o dan Ddeddf 2014, gan gychwyn gyda'r rhagdyb mai'r oedolyn sydd yn y sefyllfa orau i farnu ynghylch ei lesiant ei hun.

Caiff y broses ar gyfer asesu anghenion gofalmwyr ei nodi'n glir yng Nghod Ymarfer penodedig Rhan 3 (asesu anghenion unigolion), a rhaid i bob awdurdod lleol roi'r broses hon ar waith wrth gynnal asesiad gydag unigolyn neu ofalwr. Mae'r cod hwn yn nodi proses ar gyfer asesu anghenion unigolyn am ofal a chymorth, neu gymorth yn achos gofalwr, ynghyd â'r broses asesu a fydd yn berthnasol i bawb – plant, oedolion a gofalmwyr, yn ogystal â phroses adolygu ac ailasesu, a fydd yn berthnasol i asesiadau.

Mae pawb ledled ein cymunedau wedi wynebu heriau sylweddol yn sgil y coronafeirws. Drwy'r heriau hynny, rydyn ni wedi parhau i atgyfnerthu ein disgwyliadau, sef na ddylai'r egwyddorion sy'n sail Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant Cymru 2014 gael eu lleihau. Roedd y canllawiau statudol a gyhoeddwyd o dan Ddeddf Coronafeirws 2020 yn nodi'n glir bod yr egwyddorion hyn heb newid. Mae'r model asesu a ddisgrifiwyd yn fy ymateb ym mis Ionawr yn dal yn hanfodol bwysig – sef bod pawb yn sicrhau bod hawliau gofalmwyr ac unigolion ag anghenion gofal a chymorth wrth wraidd ein system gofal cymdeithasol bob amser.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 13. *Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau darpariaeth deg o wasanaethau i ofalmwyr ledled Cymru, gan gynnwys gwasanaethau seibiant. Fel man cychwyn, rhaid iddi sicrhau bod ystod sylfaenol o wasanaethau cymorth i ofalmwyr, yn seiliedig ar feini prawf cymhwysedd, yn cael eu darparu gan bob Awdurdod Lleol. Rhaid i Lywodraeth Cymru gyflwyno mecanwaith i fonitro darpariaeth y gefnogaeth hon. Dylai adrodd yn ôl ar gynnydd o fewn chwe mis.*

Fel y nodais yn fy ymateb ym mis Ionawr, mae'r meini prawf cenedlaethol a bennir yn Neddf 2014 yn darparu ar gyfer dull cyson o gwrdd ag anghenion gofal a chymorth pob unigolyn yng Nghymru, gan gynnwys gofalmwyr. Rhywbeth sy'n ganolog i'r dull hwn yw ysbryd cyd-gynhyrchu, gan weithio gyda'r unigolyn, y gofalwr a'r teulu i ddeall eu hanghenion, eu capasiti, a'r adnoddau a'r canlyniadau y maent yn dymuno neu angen eu cael. Nid trwy ddarparu gwasanaethau'n unig y gellir diwallu anghenion; mae modd eu diwallu hefyd trwy ddarparu cefnogaeth a chymorth gweithredol er mwyn galluogi pobl i ddiwallu eu hanghenion eu hunain.

Esboniais hefyd ein bod yn trafod gyda chynrychiolwyr gwasanaethau cymdeithasol mewn awdurdodau lleol i weld sut y gellir sicrhau mwy o gysondeb a sut y gellir adrodd am y cysondeb hwn, gan gynnwys adeiladu ar ddulliau presennol fel adroddiadau a gyflwynir i Fyrddau Partneriaeth Rhanbarthol, a'u hadroddiadau blynyddol i Lywodraeth Cymru. Nid yw wedi bod yn bosibl i ni fwrw ymlaen â'r ystyriaethau hyn oherwydd sefyllfa Covid-19, fodd bynnag, byddwn yn gwahodd Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol (ADSS) i roi sylwadau yng nghyfarfodydd y gweithgor sy'n cael eu cynnal bob pythefnos rhwng mudiadau gofalwyr a fy swyddogion. Mae gan ADSS gynrychiolwyr ar Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr hefyd, felly bydd y ddau fecanwaith yma'n cael eu defnyddio i ystyried yr ymrwymiad hwn a sut gallwn symud y trafodaethau yn eu blaenau.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 17. *Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod pob gofalwr ifanc a phob gofalwr sy'n oedolyn ifanc yn gallu cael gafael ar y gefnogaeth a'r gwasanaethau sydd eu hangen arnynt. Wrth wneud hynny, rhaid iddi fynd i'r afael â'r pryderon penodol a fynegwyd gan ofalwyr ifanc mewn tystiolaeth i'r pwyllgor hwn. Rhaid iddi sicrhau bod y gefnogaeth a'r gwasanaethau ar gyfer gofalwyr ifanc a gofalwyr sy'n oedolion ifanc yn canolbwyntio ar yr unigolyn, yn briodol i'w hoedran ac yn hyblyg i ddiwallu eu hanghenion penodol. Rhaid bod cysylltiad cryf hefyd rhwng ysgolion a gwasanaethau gofalwyr. Rhaid i Lywodraeth Cymru nodi'n glir sut y bydd yn cyflawni hyn ac adrodd yn ôl i ni ar y cynnydd o fewn chwe mis.*

Hoffwn ganmol ymateb cyflym y gwasanaethau i ofalwyr ifanc sy'n cael eu hariannu gan awdurdodau lleol, am ddangos cadernid a pharhau i ddarparu cymorth a chefnogaeth drwy fecanweithiau ar-lein, ar gyfryngau cymdeithasol a dros y ffôn. Bydd yr angen am amrywiaeth o fecanweithiau cymorth a mudiadau i helpu pob person ifanc yn hanfodol wrth symud ymlaen, gan gynnwys helpu gofalwyr ifanc gyda'u hanghenion emosiynol a'u hiechyd meddwl. Rydw i'n disgwyl i bob awdurdod lleol barhau i gynnal gwasanaeth o safon i ofalwyr ifanc.

Hoffwn ei gwneud yn glir bod hawliau gofalwyr ifanc o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 wedi cael eu cynnal drwy gydol yr argyfwng hwn, a bod y dyletswyddau ar gyrff statudol i sicrhau hyn heb newid. Nid yw'r Ddeddf Coronafeirws wedi gwneud unrhyw newidiadau i bobl ifanc, ond mae'n berthnasol yng nghyswllt oedolion ag anghenion gofal a chymorth, ac oedolion sy'n ofalwyr.

I sicrhau bod gofalwyr ifanc ac oedolion ifanc sy'n ofalwyr yn gallu cael gafael ar wybodaeth am eu hawliau fel gofalwyr, yn ogystal â chymorth a chyngor mwy cyffredinol, fe wnaethom ddarparu manylion cyswllt a gwefannau'r holl awdurdodau lleol i weithredwr MEIC, y gwasanaeth cymorth cenedlaethol i bobl ifanc.

<https://www.meiccymru.org/>. Rhoddwyd yr wybodaeth hon i Gomisiynydd Plant Cymru hefyd, sydd wedi creu hyb i roi cyngor i bobl ifanc ar y coronafeirws, gan gynnwys adran i ofalwyr ifanc. <https://www.complantcymru.org.uk/coronafeirws/>

Un o'r prif broblemau sy'n effeithio ar ofalwyr ifanc, ac sydd wedi gwaethygu yn sgil y pandemig, yw cael gafael ar feddyginiaeth a mynediad i archfarchnadoedd. Roeddwn yn falch iawn ein bod wedi llwyddo i weithio'n gyflym gydag Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru, Gofalwyr Cymru, Fferylliaeth Gymunedol Cymru a chyrff allweddol eraill yn y sector fferylliaeth, er mwyn helpu i ddatblygu llythyr adnabod newydd sy'n cael ei ddefnyddio gan ofalwyr o bob oed i'w helpu i gael gafael ar feddyginiaeth a chasglu presgripsiynau i bobl eraill.

Wrth i ysgolion gau, fe'i gwnaethom yn glir y dylai pob ysgol nodi eu holl ddysgwyr agored i niwed, gan gynnwys gofalwyr ifanc, a rhoi cymorth iddynt lle bynnag y bo hynny'n briodol. Ers ailagor ysgolion ar 29 Mehefin, rydyn ni'n ymwybodol bod angen i'r llywodraeth, awdurdodau lleol ac ysgolion gyfathrebu'n glir â theuluoedd a phobl ifanc, a rhoi canllawiau iddynt. Mae'r canllawiau hyn ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru: <https://llyw.cymru/addysg-coronafeirws>.

Mae cefnogi dysgwyr agored i niwed, gan gynnwys gofalwyr ifanc, yn bwysig bob amser. Mae ysgolion a cholegau'n parhau i chwarae rôl bwysig o ran helpu i adnabod gofalwyr ifanc. Gall awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu, penaethiaid a gweithwyr mewn ysgolion a cholegau wneud mwy fyth i wella eu dealltwriaeth o anghenion gofalwyr ifanc. I'w helpu nhw, rydyn ni wedi rhoi arian i Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru gynhyrchu canllawiau a chynlluniau gwersi i staff addysgu a llywodraethwyr ysgolion, ac rydyn ni'n bwriadu lansio'r rhain fis Medi.

Y llynedd, cyhoeddodd Estyn ei Adolygiad Thematig o Ofalwyr Ifanc ac Oedolion Ifanc sy'n Ofalwyr mewn ysgolion, darpariaeth Addysg Bellach ac Unedau Cyfeirio Disgyblion². Er bod argyfwng y pandemig wedi cael effaith aruthrol ar ysgolion ac astudiaethau i lawer o bobl, rydw i'n argymhell yn gryf bod awdurdodau lleol, ysgolion, colegau AB a chyrff eraill yn taro golwg arall ar yr argymhellion yn adroddiad Estyn.

Byddwn yn parhau i edrych ar ystod o dystiolaeth yng nghyswllt profiadau gofalwyr, gan gynnwys gofalwyr ifanc, sydd wedi deillio o'r pandemig fel rhan o drafodaethau Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr, er mwyn helpu i roi sail i ddatblygiad ein cynllun cenedlaethol newydd i ofalwyr.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 20. *Credwn y dylai'r cynllun cardiau adnabod gofalwyr ifanc a gofalwyr sy'n oedolion ifanc fod yn gynllun cenedlaethol, wedi'i ddarparu gan bob awdurdod lleol gyda chefnogaeth briodol gan Lywodraeth Cymru ac yn hygyrch i bob gofalwr ifanc a gofalwr sy'n oedolyn ifanc. Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod hyn yn cael ei gyflawni fel mater o flaenoriaeth. Dylai adrodd yn ôl ar gynnydd o fewn chwe mis.*

Yn ôl ym mis Ionawr, fe wnes i ddatganiad ar gyfer diwrnod Hawliau Gofalwyr Ifanc yn datgan fy mod wedi ymrwymo i symud y prosiect hwn yn ei flaen yn ystod y 12-24 mis nesaf³. Cafodd gweithgarwch ei ohirio oherwydd y pwysau ar adnoddau yn sgil Covid-19 ac rydyn ni wedi cytuno ar gynllun gwaith diwygiedig ar gyfer 2020-21 gydag Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru. Rydyn ni'n darparu cyllid blynyddol o ychydig dros £36k ar gyfer 2020-21, er mwyn galluogi'r Ymddiriedolaeth i barhau i ddatblygu adnoddau i gefnogi'r gwaith gyda chardiau adnabod ac i gefnogi awdurdodau lleol wrth iddynt dreialu modelau a phrosesau newydd.

Mae arolwg byr wedi cael ei lansio gan Ymddiriedolaeth Gofalwyr Cymru i ofyn am fewnbwn gan awdurdodau lleol, a fydd yn rhoi darlun cliriach i ni o'u gallu i ddatblygu eu cyfraniad yn ystod y misoedd nesaf. Rydyn ni hefyd wedi cynnal ein hymrwymiad i

² <https://www.estyn.llyw.cymru/adroddiadau-thematig/darpariaeth-ar-gyfer-gofalwyr-ifanc-mewn-ysgolion-uwchradd-colegau-addysg>

https://www.estyn.llyw.cymru/adroddiadau-thematig/darpariaeth-ar-gyfer-gofalwyr-ifanc-mewn-ysgolion-uwchradd-colegau-addysg?_ga=2.49591072.785795501.1593535119-1878271694.1551452352

³ <https://llyw.cymru/datganiad-ysgrifenedig-cardiau-adnabod-i-ofalwyr-ifanc>

sicrhau bod £200k ar gael i awdurdodau lleol ei ddefnyddio yn ystod cam presennol y gweithgarwch, yn 2020-21.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 21. *Mae angen i Lywodraeth Cymru sicrhau bod gwybodaeth, cyngor a chymorth i ofalwyr yn cael eu safoni ar draws bob awdurdod lleol a bwrdd iechyd lleol. Rhaid i hyn gynnwys darpariaeth ddwyieithog o'r gwasanaethau hyn. Fel rhan o hyn, dylai Llywodraeth Cymru gynnwys cynrychiolwyr o lywodraeth leol, byrddau iechyd a'r trydydd sector gyda'r nod o ddatblygu dull a fydd yn sicrhau'r gwelliannau hyn i'r defnyddiwr gwasanaeth. Gofynnwn i'r Dirprwy Weinidog adrodd yn ôl i ni ar y cynnydd o fewn chwe mis.*

Argymhelliad 23. *Mae angen i Lywodraeth Cymru sicrhau bod gan staff sy'n darparu gwybodaeth, cyngor a chynorthwy, fel rhan o bwynt cyngor a gwybodaeth canolog pob awdurdod lleol, wybodaeth gyfoes am hawliau a gwasanaethau i ofalwyr o dan y Ddeddf, ac y darperir hyfforddiant gloywi lle bo angen. Nodwn y gwaith sy'n cael ei wneud gan Gofal Cymdeithasol Cymru, Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol i ddatblygu fframwaith cymhwysedd i gefnogi'r gwaith o ddatblygu gweithwyr gwybodaeth, cyngor a chymorth. Gofynnwn i'r Dirprwy Weinidog ein diweddarau ar y cynnydd gyda'r prosiect hwn.*

Roeddwn yn falch o weld bod yr holl awdurdodau lleol wedi gweithio'n gyflym i sicrhau bod eu cymunedau lleol ac unigolion yn gallu cael gafael ar wasanaethau drwy gymorth ar-lein a dros y ffôn, gan gynnwys gwybodaeth berthnasol, cyngor a chymorth i ofalwyr. Rydw i'n gwybod bod ein holl bartneriaid ar draws y maes iechyd a gofal cymdeithasol eisiau edrych ar y sianeli cyfathrebu sydd wedi bod yn effeithiol o ran eu cyrhaeddiad uniongyrchol a'u hygyrchedd parhaus i bobl yn eu hardaloedd.

Bydd Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr yn ystyried nifer o gamau gweithredu yng nghyswllt Covid-19 wrth symud ymlaen, gan gynnwys sut gellid rhoi cymorth priodol i ofalwyr a'u helpu i gael gafael ar wybodaeth, cyngor a chymorth addas, boed hynny gan wasanaethau statudol neu'n deillio o'r cyngor a'r cymorth rhagorol mae'r trydydd sector wedi'u rhoi ar waith yn ystod yr argyfwng presennol.

Fel y nodais ym mis Ionawr, nid yw pob awdurdod lleol yn gwneud defnydd o fodel un pwynt mynediad y gall pobl ei ddefnyddio i gael gafael ar wybodaeth, cyngor a chymorth, fel y dangosir yn adroddiad Swyddfa Archwilio Cymru, Y Drws Blaen i Ofal Cymdeithasol i Oedolion. Mae canfyddiadau ac argymhellion yr adroddiad hwnnw'n dal yn ddilys ac rydw i'n dal yn disgwyl i'r holl awdurdodau lleol ariannu a sicrhau bod strategaeth gweithwyr a hyfforddiant cyfredol a phriodol ar gael i'w staff, lle bynnag y bônt yn gweithio.

Aethom ati i gomisiynu Gofal Cymdeithasol Cymru i weithio gyda phartneriaid i ddatblygu fframwaith cymhwyseddau newydd ar gyfer y rheini sy'n darparu gwasanaethau gwybodaeth, cyngor a chymorth, ac i ddiweddarau'r adnoddau 'Gwell Sgyrsiau' ar gyfer staff gwybodaeth, cyngor a chymorth. Mae'r ddau o'r rhain yn ystod y camau olaf o gael eu cynhyrchu ac mae sgyrsiau am eu cyhoeddi yn mynd rhagddynt. Mae'r ychwanegiadau diweddaraf hyn yn rhan o'r gyfres o adnoddau i helpu pob ymarferydd i ddarparu gwaith cymdeithasol, sy'n canolbwyntio ar ganlyniadau ac yn defnyddio dull cyson a phrofiad, i'r rheini sy'n ymwneud â gwasanaethau ar draws y maes gofal cymdeithasol.

Un o'r rhain yw'r dyfarniad newydd ar gyfer ymarferwyr Gwasanaethau Cymdeithasol, sy'n cael ei ddatblygu er mwyn bod yn barod i gael ei lansio ym mis Medi 2020. Mae'r holl gynnwys wedi cael ei ddatblygu, gan gynnwys methodoleg asesu, ac mae'r fethodoleg addysgu / darparu wrthi'n cael ei thrafod gyda'r sector gofal cymdeithasol er mwyn cytuno arni. Mae'r dyfarniad hwn yn cael ei ddarparu gan y Brifysgol Agored ar hyn o bryd (ac mae gyfwerth â gradd gwaith cymdeithasol blwyddyn gyntaf y Brifysgol Agored, ond hefyd yn ddyfarniad Lefel 4 ar wahân). Cafodd hwn ei gyflwyno i fodloni'r gofynion yn Neddf 2014 ynglŷn â'r gallu i sicrhau asesiadau cymesur o ofynion gofal a chymorth posibl unigolyn, neu anghenion posibl gofalwyr o ran cymorth cymwys.

Ochr yn ochr â hyn, mae Gofal Cymdeithasol Cymru yn ystyried pa elfennau o'r dyfarniad i ymarferwyr Gofal Cymdeithasol y byddai modd eu defnyddio i gefnogi gweithwyr gwybodaeth, cyngor a chymorth ar y rheng flaen, h.y. pwynt gwybodaeth gwasanaethau gwybodaeth, cyngor a chymorth. Mae'r gwaith hwn yn dal i fynd yn ei flaen, ond dylai gael ei gwblhau ar yr un pryd â'r dyfarniad newydd i ymarferwyr Gofal Cymdeithasol.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 25. *Mae'r sector statudol yn ddibynnol iawn ar y trydydd sector ar gyfer darparu gwasanaethau hanfodol i ofalwyr. Mae angen adlewyrchu'r ddibyniaeth honno wrth ddarparu cyllid digonol ar gyfer y trydydd sector, a chynnwys y sector mewn modd ystyrion wrth gynllunio a gwneud penderfyniadau ynghylch y cyllid hwnnw. Credwn y dylai'r Grŵp Cynghori Gweinidogol ystyried y mater hwn. Gofynnwn i'r Dirprwy Weinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf i ni am y gwaith hwn o fewn chwe mis.*

Rydyn ni wedi ailgychwyn cyfarfodydd Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr fel rhan o'r broses o nodi meysydd gweithgarwch allweddol ac adolygu o fewn y blaengynllun gwaith, a bydd hyn yn cynnwys ystyried cyllid ar gyfer y trydydd sector.

Roeddem yn ymwybodol iawn o'r galwadau gan CGGC ac ar draws y sector am yr angen am gymorth a chefnogaeth ariannol mewn cyfnod lle maen nhw eu hunain yn wynebu cynnydd sylweddol yn y galw am eu gwasanaethau. O ganlyniad i hyn, fe wnaethom gyhoeddi ein bod yn rhoi £24m o gyllid i'r sector er mwyn darparu cymorth yn ystod yr argyfwng presennol.

Gan edrych ar ein gallu i gynllunio ar gyfer y tymor hwy, fe wnaeth Llywodraeth y DU gyhoeddi yn y Gyllideb fis Mawrth bod ganddi gynlluniau ar gyfer Adolygiad Cynhwysfawr o Wariant aml-flwyddyn a fyddai'n cael ei gynnal yr haf hwn. Ar yr adeg y caiff y ddogfen hon ei hysgrifennu, mae'r cynlluniau hynny wedi cael eu gohirio oherwydd argyfwng y coronafeirws.

Ar hyn o bryd, mae Llywodraeth y DU wedi cyflawni Rownd Wariant ar gyfer blwyddyn yn unig. Rydyn ni'n cydnabod bod ein partneriaid yn y sector cyhoeddus (a llawer o'r rheini yn y trydydd sector sy'n darparu gwasanaethau wedi'u comisiynu) yn galw am gyllidebu dros gyfnodau hwy er mwyn cefnogi cynllunio ariannol ymlaen llaw, ac rydyn ni'n cydymdeimlo â hynny. Ein huchelgais ni bob amser yw darparu eglurder tymor hir yng nghyswllt cyllidebau lle bynnag y bo hynny'n bosibl, fodd bynnag, rhaid cydbwysu hyn â thybjaethau cynllunio realistig a synhwyrol. Mae agenda cyni Llywodraeth y DU, ynghyd ag effaith barhaus yr argyfwng COVID-19 ar gyllid cyhoeddus a'r ansicrwydd parhaus yng nghyswllt y DU yn gadael yr UE, yn cyfyngu ar ein gallu ni i wneud hyn.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 27. *Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu rhestr gynhwysfawr a hygyrch o'r ffynonellau cyllid sydd ar gael i ddarparu cymorth i ofalwyr gan y trydydd sector. Dylid gwneud hyn cyn gynted ag sy'n ymarferol.*

Yn 2018 cynhaliwyd ymarfer mapio gan swyddogion ac fe gafodd manylion y ffynonellau cyllid sydd ar gael o dan ôl troed pob Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol, a ble y daethant yn rhan o'r system, eu cyhoeddi ym mis Medi 2018. Nid oedd yr ymarfer hwn yn cynnwys yr holl gyllid ar gyfer cyrff y trydydd sector sy'n darparu gwasanaethau'n ymwneud â gofalwyr, naill ai'n genedlaethol neu'n lleol.

Dywedais y dylem ystyried ymestyn yr ymarfer hwn er mwyn darparu rhagor o wybodaeth am ffrydiau cyllido, ac ystyried sut y gallwn wella hygyrchedd grantiau Llywodraeth Cymru, gan gynnwys codi ymwybyddiaeth, yn enwedig ymysg y trydydd sector. Yn anffodus, oherwydd effaith Covid-19 ar adnoddau mewnol Llywodraeth Cymru, mae'r gwaith arfaethedig hwn i wella proffil yr wybodaeth am grantiau wedi cael ei ohirio, ond byddwn yn bwrw ymlaen ag ef cyn gynted â phosibl.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 29. *Rhaid i Lywodraeth Cymru arwain yn gryfach ar ddull cenedlaethol o gasglu data ar ofalwyr, er mwyn sicrhau bod data priodol ac ystyrion yn cael eu casglu ar draws pob sector mewn ffordd gydgysylltiedig a chyson. Credwn y dylai hyn fod yn swyddogaeth y Grŵp Cynghori Gweinidogol, a ddylai ddatblygu canllawiau cenedlaethol i bennu pa ddata y mae angen eu casglu, sut y dylid eu casglu a sut y byddant yn cael eu defnyddio ar ôl eu casglu. Dylai'r data gael eu cyhoeddi, a dylid eu defnyddio i lywio gwaith cynllunio gwasanaeth a chyllid yn y dyfodol. Credwn fod y Fframwaith Perfformiad a Gwella yn rhan bwysig o'r gwaith hwn, a gofynnwn i'r Dirprwy Weinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf i ni am y cynnydd.*

Gallaf sicrhau aelodau'r pwyllgor y bydd datblygiad ein cynllun cenedlaethol newydd i ofalwyr yn cael ei arwain gyda chynghor a mewnbwn gan aelodau Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar gyfer Gofalwyr a'r grŵp Ymgysylltu, a fydd yn ystyried amrywiaeth eang o ffynonellau, gan gynnwys tystiolaeth data ac ymchwil. Fe wnaethom dreulio llawer o amser ar ddatblygiad ac ymgynghori â rhanddeiliaid i ddatblygu ein Fframwaith Perfformiad a Gwella. Ein bwriad ni yw y bydd y cynllun cenedlaethol newydd i ofalwyr yn defnyddio'r Fframwaith i roi sail i'w drafodaethau.

Daeth y Fframwaith Perfformiad a Gwella ar gyfer awdurdodau lleol i rym ym mis Ebrill 2020 yn ôl y disgwyl. Fodd bynnag, oherwydd Covid-19, mae casgliadau data gofal cymdeithasol wedi cael eu gohirio er mwyn caniatáu i awdurdodau lleol ailddyrrannu adnoddau yn briodol. Mae amser wedi cael ei dreulio yn sicrhau ein bod yn cael data gofal cymdeithasol perthnasol yng nghyswllt Covid-19 er mwyn neilltuo dealltwriaeth a chymorth i'r pandemig.

Mae swyddogion mewn trafodaethau ynglŷn â phryd fydd data gofal cymdeithasol rheolaidd yn aildechrau, fodd bynnag, mae mecanweithiau ar waith nawr er mwyn caniatáu i ddata mwy manwl gael ei gasglu gan awdurdodau lleol pan ystyrir ei bod yn briodol gwneud hynny. Fel yr amlinellwyd yn fy ymateb blaenorol, bydd hyn yn cynnwys mwy o ddata cadarn am ofalwyr a'u cymorth a'u cefnogaeth. Mae fy swyddogion hefyd yn gweithio gyda'r sector gofal cymdeithasol i ddatblygu strategaeth gofal cymdeithasol. Bydd hyn yn caniatáu i randdeiliaid a defnyddwyr gofal

cymdeithasol gytuno ar weledigaeth a rennir ar gyfer data gofal cymdeithasol, gan gynnwys sut gellid ei ddefnyddio i helpu gwasanaethau i gyflawni canlyniadau gwell sy'n atebol, yn effeithiol ac yn cael eu harwain gan dystiolaeth. Yn gynharach eleni, dechreuodd gwaith ar gam darganfod y prosiect, mewn cydweithrediad â KPMG, ac mae wedi ailgychwyn yn ddiweddar.

Mae gwerthusiad Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yn dal i fynd rhagddo. Mae llawer o waith wedi cael ei wneud hyd yn hyn i asesu sut mae Deddf 2014 wedi cael ei rhoi ar waith ar lefel leol, rhanbarthol a chenedlaethol. Bydd hyn yn cynnwys sut mae'r egwyddorion "llais a rheolaeth" wedi cael eu defnyddio. Roedd y gwaith o gofnodi'r cam hwn o'r gwerthusiad i fod i gael ei gynnal ym mis Mehefin 2020, fodd bynnag, o ganlyniad i Covid-19, mae'r gwaith maes ar gyfer y gwerthusiad wedi gorfod cael ei ohirio, a fydd yn golygu y bydd oedi cyn cofnodi hefyd. Y disgwyliad nawr yw y byddwn yn adrodd ar hyn tuag at ddiwedd y flwyddyn.

Mae'r adroddiad terfynol yn asesu effaith Deddf 2014 ar y rheini sy'n cael gofal a chymorth, a gofaluwr sy'n cael cymorth, i fod i gael ei gyhoeddi fis Hydref 2021. Bydd yn rhoi syniad o sut mae egwyddorion y ddeddf, fel 'llais a rheolaeth' wedi cael eu defnyddio a'r effaith mae Deddf 2014 a'r egwyddorion wedi'i chael ar ofaluwr a'u llesiant. Bydd canfyddiadau'r gwerthusiad yn cael eu defnyddio i gefnogi polisi o ran deall sut gallwn wella bywydau unigolion a'u gofaluwr.

Hoffwn hefyd roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r pwyllgor am y prosiect "Mesur y Mynydd" a ariennir gan Lywodraeth Cymru, sydd wedi'i ddylunio i'n helpu ni i ddeall profiadau gofaluwr a'r rheini sy'n derbyn gofal yn well. Cafodd yr adroddiad ar gyfer cam cyntaf y gwaith ei gyhoeddi ym mis Mawrth 2019; mae hwn yn pennu'r canfyddiadau yn ogystal â nifer o argymhellion i fwrw ymlaen â nhw, ac mae llawer ohonynt yn ymwneud â sut gellid gwella cymorth i ofaluwr.

Fe wnaethom ni ddarparu ymateb ffurfiol i'r argymhellion hynny ⁴ac rydyn ni'n gweithio'n galed i sicrhau bod canfyddiadau'r prosiect yn cael eu cydnabod ar draws y sector gofal cymdeithasol, yn fwy hysbys, ac yn cael eu defnyddio'n ehangach. Mae'r prosiect yn ei ail gam erbyn hyn ac mae'n mynd ati i ddeall yn well y tueddiadau sydd wedi dod i'r amlwg o gam un. Bydd adroddiad nesaf y prosiect yn cael ei lunio ym mis Rhagfyr a bydd yn rhoi mwy o ddealltwriaeth o brofiadau gofaluwr, a sut mae modd gwella'r gydnabyddiaeth mae gofaluwr yn ei chael, yn ogystal â'u hanghenion o ran cymorth a chefnogaeth. Mae cysylltiad clir rhwng y prosiect hwn a'r gwaith arfaethedig i ddeall profiadau gofaluwr o dan nawdd Deddf 2014.

Goblygiadau ariannol – Oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod.

Argymhelliad 31. Rhaid i Lywodraeth Cymru roi diweddariad ar y cynnydd o ran gweithredu System Wybodaeth Gofal Cymunedol Cymru o fewn chwe mis.

Mae 15 o sefydliadau wedi dechrau cymryd rhan yn System Wybodaeth Gofal Cymunedol Cymru (WCCIS) ac mae 19 o gontractau wedi'u llofnodi. Mae mwy na 11,500 o ddefnyddwyr yn defnyddio WCCIS ar draws Cymru, ac mae'r nifer hwn wedi cynyddu'n ddiweddar oherwydd y cynnydd yn nifer y sefydliadau sy'n cymryd rhan a'r cynnydd yn y defnydd oherwydd COVID-19 (mae'r rhaglen yn coladu'r niferoedd

⁴ <https://llyw.cymru/datganiad-ygrifenedig-ymateb-ffurfiol-ir-argymhellion-wnaed-gan-y-prosiect-mesur-y-mynydd>

diweddaraf ar hyn o bryd). Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda yn un o'r sefydliadau diweddaraf i ymuno â'r rhaglen, gan i Nyrsio Cymunedol a thimau Gofal Cymdeithasol integredig o fewn ardal awdurdod Ceredigion ymuno ym mis Rhagfyr. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe wrthi ar hyn o bryd yn cwblhau achos busnes llawn ar gyfer gweithredu WCCIS.

Ym mis Medi 2019 ymrwymodd Llywodraeth Cymru arian ychwanegol i gefnogi'r broses o gyflymu'r rhaglen genedlaethol, defnydd rhanbarthol gan Lywodraeth Leol, a rhoi swyddogaethau WCCIS ar waith yn y GIG. Mae'r arian hwn yn cael ei ddarparu o'r Gronfa Fuddsoddi Blaenoriaethau Digidol a'r Gronfa Gofal Integredig.

Mae Archwilio Cymru wrthi'n adolygu WCCIS a disgwylir ei adroddiad ym mis Medi 2020. Mae Llywodraeth Cymru yn croesawu'r adolygiad ac mae'n gweithio gydag Archwilio Cymru i nodi meysydd o fewn rhaglen WCCIS y gellir eu cefnogi i gyflymu a sicrhau bod y rhaglen yn cael ei chyflwyno ymhellach.

Goblygiadau ariannol – oes, wedi'u cynnwys yn y cynlluniau a'r gyllideb sy'n bodoli'n barod. Mae cyllid WCCIS i gefnogi'r rhaglen Genedlaethol a'r gwaith a wneir gan fyrddau iechyd yn parhau i gael ei gefnogi gan y Gronfa Fuddsoddi Blaenoriaethau Digidol (DPIF) ar gyfer 2020-21; mae'r cyllid y cytunwyd arno eleni yn gyfanswm o £ 4.401m. Mae'r Gronfa Gofal Integredig hefyd yn parhau i ddarparu cyllid drwy'r partneriaethau rhanbarthol; caiff hyn ei gydlynu gan y rhaglen Genedlaethol ar ffurf ceisiadau y cytunwyd arnynt.